

Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 130-летию С. Сейфуллина = С. Сейфуллиннің 130 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. - 2024. – Б.ІІІ. - Б. 47-50.

ӘОЖ 83.3

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ СУРЕТ САЛУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

*Сыдығалиев Д.С., педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент
С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті
Астана қ.*

Қазіргі уақытта сурет өркениеттің екінші тілі екеніне ешкімнің күмәні жоқ. Қызмет түрінің сипатын ақпаратты берумен байланысты дәл жеткізетін де осы графикалық тілді қолданады. Сәулет өнерінің ғасырлар бойғы тарихы бейнелеу құралдары мен беру әдістерінің сәулет өнерінің ерекшеліктерімен байланысын айқын көрсетеді. Графикалық әдістер, бейнелеу құралдары шығармашылық процестің ажырамас бөлігі ғана емес, сонымен қатар идеяның, бейненің пайда болу процесінің ажырамас бөлігі.

Оқыту жүйесінде сәулет өнерінің оқу міндеттерін қарапайымнан күрделіге бөлу әдісі өте маңызды. Бұл әдіспен оқу міндеттері тақырыптан-тақырыпқа күрделендіру дәрежесі бойынша бөлінеді, бұл қатаң дәйекті оқыту жүйесін ұстануға мәжбүр етеді. Суреттегі курстың барлық оқу тақырыптарының орналасуы болашақта жүйелік тәсілді қамтиды. Осылайша оқу тақырыптары, оқу бағдарламасындағы негізгі бағыттарын құрап, бір-бірімен басынан аяғына дейін оңай үйлестіріліуіне мүмкіндік береді [1].

Бейнелеу жазықтығын ұйымдастыруда біз нақты композициялық шешімді талап етсек, іс жүзінде кескіндемеде немесе жобалық және арнайы циклдің басқа пәндеріндей бұл мәселеге немқұрайлы қарауға жол бермеу керек. Сәулеттік білім беру жүйесіндегі өтпелі тақырыптар: 1/. Бейнелеу жазықтығы немесе кеңістікті ұйымдастыру. - композицияның негіздерін білу және оларды іс жүзінде қолдану, мысалы, ашық-жабық композиция; статика-динамика мәселелері, контраст-нюанс, ритм және т. б.; 2/. Заттар және жазықтық. – кеңістіктің орналасуына байланысты затпен және жазықтықтың горизонт деңгейіндегі (төмен-жоғары) және кеңістіктегі жағдайға байланысты заттардың перспективалық өзгерістерімен (интерьер, натюрморт) және т.б. қатынасы; 3/. Көлемді пысықтауға баса назар аудару; 4/. Кеңістікте заттардың бір-бірімен байланыстылығы, соңғы пландарда заттардың кішіреюі және контрастылық, нақтылау, жақын жоспарлардағы қарым-қатынасы; 5/ Тональды қатынастар. 6/. Композициялық шешімді бейнелі ұйымдастыру. Бұл тәсілмен курстан курсқа, оқытушыдан оқытушыға оқытудың сабақтастығы мен үздіксіздігінің қатаң жүйесі құрылады. Сәулет мектебінің кеңістік пен уақыт категорияларына, сондай-ақ табиғатқа деген азды-көпті міндетті қатынасына қатысты суреттің бірнеше түрін ажыратуға болады. - сызықтық; тональды; көлемді штрихтау; мүсіндік [2].

Осы аталған түрлердің әрқайсысын қарастырсақ: сызықтық сурет-бұл бейнеленген заттың кеңістіктік-көлемдік сипаттамалары сызық арқылы берілетін сурет түрі. Бұл жағдайда кеңістік тегістеледі. Бейнелеу өнеріндегі кеңістіктің тегістелген құрылысының мысалы ретінде ұлы суретшілер ;Пикассо, Матисс және т.б.қылқалам шеберлерінің туындыларын атауға болады.

Жалпы сызықтық суреттің екі түрі бар: 1/. кеңістіктік, кеңістік сызықтың күші мен қалыңдығымен берілгенде (жақынырақ-күштірек, алысырақ-әлсіз), объектіні бейнелеудің міндеттері әр-түрлі жалпылау дәрежесінде бейнелеу мақсаттары тұрғанда; 2/. сурет бір сызықтық күшпен орындалады, ал кеңістік объектілерімен, көлемдік сипаттамалары азды-көпті белсенді силуэт пен сызықтар санымен шешілгенде, осы орайда суретшілер Матисс, Пикассо туындылары мысал бола алады. Сызықтық сурет ракурстық мақсаттарды шешуде, формаларды конструктивті талдау барысында, кеңістіктік, натюрморттық қойылымдарда, суретте конструктивті талдауын шешуде орынды. Осы әдісті суретшілер көбінесе табиғаттан қысқа мерзімді эскиздерді орындауда кеңінен қолданады.

"Тон" ұғымы заттың түсінің ашықтығын, жарықтандыру дәрежесін білдіреді. Жарық, жарқырау, жартылай көлеңке, өз көлеңкесі, рефлекс, түсу көлеңкесі- суреттің құрамдас элементтері. Жарықты-көлеңкелі сурет көптеген сәулет оқу орындарында қолданылады. Табиғаттан сурет салу кезінде жарықтың таралуын зерттеу үшін қолданылады. Тональды сурет деп-заттардың түсін, олардың жарық дәрежесінедегі жарықтандыруын, қоршаған ортада заттардың фактурасын беретін сурет. Тональды суретті жеке бөліп қарастырсақ: 1/. Тональды-силуэтті сурет, мұнда негізгі міндет-жеңілдік дәрежесі бойынша ,силуэтті-тональды қатынастарды беру (кескіндеме жұмыстарын орындағанда); 2/. Тональды-текстуралы сурет, мұнда әр түрлі графикалық орындалуы текстураның және түстің әртүрлілігі сезімін тудырады .Жалпы оны екі түрге бөлуге болады: - көркем немесе жарықты-көлеңкелі, тональды, сызықтық; - көлемді, оған көлемді-сызықтық және мүсіндік сурет түрлері жатады. Көлемдік-сызықтық сурет тон компоненттерін көлем сапасын, заттың үш өлшемділігін тандап бөліп, оларға назар аударады. Мүсіндік суреттің өзіндік тарихы бар және ол Қайта өрлеу дәуірінде пайда болып қарқынды дамыды.

Силуэт көлемі пішіннің шеттерінде жасалады, кедергі жасайтын заттар алға шығады. Бұл сурет кескін жазықтығындағы кескінді үлкен пластикалық жалпылауға мүмкіндік береді.

Арнайы білім беру жүйесінде көркемдік пәндерді оқыту тәжірибесін талдай отырып, сонымен қатар сәулет өнерінің табиғатына байланысты барлық ерекшеліктер пайда болған көрнекті сәулетшілердің аналитикалық суретін зерттей келе, қазіргі таңда сәулеттік суреттің рөлі болып табылады.Осы тұста білімгерлерге өзінің тарихи даму мезгілінде кейбір оқу орындарында шығармашылық процестің барлық кезеңдеріндегі сәулеттік қалыптасу факторы ретінде 1758 жылы құрылған Ресей Өнер Академиясының маңызы бар екенін түсіндірген жөн. Осы оқу орнында үш

өнерді: кескіндеме, мүсін және сәулет бағыттарына синтездік өнер қоспасы ретінде орын алғанын тұжырымдайды

Оқу орнында негізгі қаралатын пәні сурет салу болды, алғашқыда сызбаны зерттеу сызықтар мен жазықтықтарды, перспективалық бұрыштардағы заттарды бейнелеуден басталды. Әрі қарай, бет бөлшектері мен бас сүйегінің құрылымдық негізінен бастап гипс бастарын зерттеу болды. Курстың келесі бөлімі адам фигурасының құрылымына, сондай-ақ қоршаған ортадағы ландшафт пен сәулеттік мотивтерге арналды. Бірақ сурет салуды оқыту сәулетшінің алдағы қызметіне бағытталуы керек екенін түсіну суретші мен мүсіншіні дайындауда осы пәнді оқыту әдістемесінен өзгеше сурет салуды оқытудың дидактикалық принциптерін құруға әкелді. Сәулетшінің суреті архитектуралық мұра композицияларының заңдылықтарын немесе бейнелі шығармашылық ойлауды дамыту, жетілдіру мақсатында жасалған табиғи формалардың құрылымын білу құралы болып табылады. Оқу бағдарламасы сәйкесінше табиғатқа белсенді көзқарасты қалыптастыруға көмектесетін сурет топтамасы бойынша тапсырмалар қамтылуы керек. Олардың барлығы геометриялық нысандарды, архитектуралық бөлшектерді, адам фигурасының гипс құймаларын салудан бастап, тірі модельмен жұмыс істеуге дейін бейнеленгенге аналитикалық, сындарлы көзқараспен ерекшеленуі керек. "Сурет" пәні кәсіби, шығармашылық қасиеттерді қалыптастыруға қатысатындығына байланысты графикалық құралдардың визуалды сериясы объектіні құрудың көлемдік-кеңістіктік мәні мен тектоникасының көрінісіне сәйкес келуі қажет. Сәулетшінің сызбасы сызықтық, аналитикалық, өрістерде көптеген түсіндірме эскиздері бар, модельдің конструктивті мәнін көрсету қажеттілігі ескеріледі. Сызықтық-құрғақ дегенді білдірмейді. Сызықтың өзі ең қуатты энергияға ие, ол шырынды және мөлдір, өткір және балқытылған болуы мүмкін. Тональды немесе түсті дақпен, дәстүрлі жуумен нығайтылған сызық өзінің деректі дизайнын жоғалтпай көркем болады. Сәулет ескерткіштерінің (интерьерлер, экстерьерлер) бейнесі ерекше назар аударуға тұрарлық – өзіндік "сәулеттік портрет", "сәулеттік табиғат". Сәулетші тарихтан уйлесімділік жүйелерін, мотивтер мен үндестіктерді алады. Қолында қарындашпен өткеннің ескерткіштерін оқу-қазіргі заманғы сәулетшілер қатты қолдайтын дәстүр. Біздің ойымызша, сәулеттік білім беру жүйесіндегі сурет мынадай талаптарға сәйкес болуы тиіс: 1) Нақты архитектураның тектоникалық заңдылықтарын көрсетуі; 2) архитектураның масштабтылығы мен масштабтардың барабар бейнесінің, олардың жазықтықта құрылу заңдарына сәйкес пропорциялардың байланыстарын анықтауы; 3) стиль сипаттамаларының тәуелділігін және кеңістікті, көлемді және т. б. бейнелеудің конвенциясын ескеруі; 4) графикалық құралдардың, пішіннің сәйкестігін көрсетуі болашақ сәулетшінің субъективті кәсіби міндеттеріне кескіндер (көлемді, көркем, сызықтық, көлемді-кескіндеме).

Сәулет өнерінде өзінің әдістемелік бағытымен ерекше орын алған сәулетші И.В. Жолтовский "сурет" пәнінің алдында тұрған тапсырманы осылай тұжырымдады: "сәулетші үшін сызбаны игеру дегеніміз – кез-келген

бұрылыстар мен қысқартуларда кез-келген объектінің жазықтық бейнесін жасай білу. Қазіргі таңда кез – келген кескінді, кез-келген бұрышта жасай білу-кәсіби қажеттілік. Көрнекі бейнелер болғанымен, интуитивті-сенсорлық бірлестіктер жобаның негізгі идеясын қалыптастырады, бірақ идея қарындаш қағазға тиген кезде шындыққа айналады. Бұл көркем интуитивті бейнелерді визуализациялаудың міндетті кезеңі. Пішіндерді іздеу процесі қазіргі сәулет өнерінің негізгі мәселелерінің бірі болып табылады.

Эстетикалық шешім композициялық қозғалыстың негізінде жатыр және көбінесе кескіндеме, мүсін жасау процесінде туады. Сонымен қатар, графика, кескіндеме, мүсін архитектураның функционалды-конструктивті негізін мүлдем алмастырмайды, бірақ кескін жасауға, құрылымның эмоционалды-эстетикалық шешіміне көмектеседі. Графикалық әдістер, бейнелеу құралдары шығармашылық процестің ажырамас бөлігі ғана емес, сонымен қатар идеяның, бейненің пайда болу процесі болып табылады. Оқу процесіне композициялық ойлауды дамытатын, сондай-ақ бейнеленген табиғаттағы ең маңыздысын мағыналы түрде түсіруге үйрететін тапсырмаларды енгізу қажет. Бұл тапсырмалар блогына мыналар кіреді: жад суреттері, бейнелеу суреттері, архитектуралық қиялдар [3]. Міндетті бағдарлама аптасына үш сағатты қамтитындықтан, бұл тапсырмалардың бір бөлігі өз бетінше орындалуы керек.

Осы бағытта табысты жұмыс істеу үшін оқу-әдістемелік материалдардың қуатты базасын құру қажет. Оған оқулықтар мен оқу құралдарынан басқа әдістемелік нұсқаулар, шеберлер жұмысының фотосуреттері, схемалары бар графикалық оқу материалдары, жеке түйіндерді орындау нұсқалары, өкілдік мысалдары кіруі керек. Сәулетшінің кәсіби дайындық жүйесінде сурет эксперименттік зертхананың рөлін атқарады, мұнда әр тапсырма жұмысын мүмкіндігінше мәнерлі және ақпараттандыратын графикалық материалдармен орындау қажет. Сонымен қатар әр түрлі материалдарды қолдану қажет: түрлі-түсті қағаздар, калька қағаздары, текстуралық картон, кез-келген түсті тушь, жұмсақ материалдар (көмір, тұздық, сепия және т.б.). Суреттер станоктық графика техникасында орындалады: акварель, аэрография, коллаж, фотомонтаж, пастелді қарындаштармен үйлескен қаламмен сурет салудың күрделі және талғампаз техникасын қолдануға болады [4]. Көрнекі және ауызша құралдарды біріктіру: негізгі идеяны түсіндіретін мәтіндер көрерменнің белсенділігін ынталандырады.

Суретті еркін меңгеру кәсіби коммуникация саласында, сондай-ақ сәулеттік бейненің көркемдік проекциясын жасауға көмектеседі. Осылайша, сурет басқа пәндермен бірге архитектуралық-көркемдік және конструктивті-құрылыс мәселелерін материалдағы нақты орындалуын ескере отырып, еркін, жан-жақты мағыналы шешуге негіз қалайды және тұжырымдамалық ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, жалпы шығармашылыққа қойылатын талаптарды ескере отырып, білімгерлердің көркемдік қабілеттерін дамыту олардың

әрқайсысына жеке шығармашылық қабілетін дер кезінде ояту, оның жан-жақты кәсіби дайындығының шындалуына себепші болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Бетти Эдвардс. (2019). *Откройте в себе художника*. М.:Попурри.
- 2 Аркин Д.Е. (2013). *Образы архитектуры и образы скульптуры*. М.:Искусство.
- 3 Gössling, S., Hall, CM, Weaver, DB. (2019). *Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations*. Routledge.
- 4 Adamo, S. Faiden, M. (2012). *Innovative architectural solutions*. University of Virginia School of Architecture.